

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

hun kennis ook putten uit de niet-positieve wetenschappen. Ons verlangen naar «volle-dige» kennis confronteert ons met het «object petit a», namelijk de onmogelijkheid om deze kennis te bereiken. Het (menselijke) betekenisverlenende subject als kennis-object radicaliseert dit onvermogen. Het antwoord vanuit de wetenschappen verdiept de kloof door de studie van de «psyche» te verenigen tot hersenonderzoek. De Kroon lijkt in zijn betoog op een moderne Diogenes die opnieuw aandacht vraagt voor de «mens als fenomeen». Hij maakt ons erop attent dat de verruiming van de wetenschappelijke horizon wenselijk is, zelfs noodzakelijk, wanneer we het studie-object in zijn complexiteit willen respecteren. Hij probeert onze blik te verruimen door de aandacht te richten op het wezen van ons werkdomein: de ontmoeting in de spreekkamer.

De Kroon pleit voor een nieuwe «Verlichting». Niet enkel bevraagt hij het wetenschappelijke paradigma, dat in wezen steeds in beweging is; hij ijvert voor een ruimere wetenschappelijke blik dan die van het positivisme. De wetenschapper Primack wees ons erop dat wetenschappelijke zekerheid en liefde datgene gemeenschappelijk hebben wat hen zo typeert: de zaligmakende eigenschap gevat in (te?) kort tijdsbestek.

Het boekje is een moedig pleidooi, dat wellicht weinig aansluiting vindt bij het huidige wereldbeeld. De Kroon vraagt opnieuw aandacht voor de mens in zijn complexiteit die niet tot het materiële te herleiden is. Dit sluit wellicht nauw aan bij onze intuïtie, een als evident ervaren basis die we loslaten vanuit een wetenschappelijke noodzaak.

Klein zonder kader

Bespreking van

Robert Waska (2007). *The concept of analytic contact — The Kleinian approach to reaching the hard to reach patient.*

New York: Routledge.

ISBN 978 0 415 42291 8, xvi + 247 pp., £ 55,-

JAN CAMBIEN

Of er sprake is van psychoanalyse of niet wordt volgens de auteur van *The concept of analytic contact* niet bepaald door formele aspecten van het kader, maar door het al dan niet realiseren van «analytisch contact». Het contact wordt analytisch(er) indien het hier en nu van de overdracht en tegenoverdracht in zijn bewuste en onbewuste aspecten succesvol wordt geduid. Als men daarin niet slaagt, ontstaat geen analytisch contact of gaat het contact teloor. De stelling dat het proces belangrijker is dan het kader werd reeds eerder door onder meer Merton Gill theoretisch verdedigd, maar Waska wil die stelling nu met eigen klinische voorbeelden stofferen.

Waska gaat tekeer tegen diegenen die menen dat er van psychoanalyse slechts sprake is als de patiënt vijf keer per week op de divan ligt, en die het gebeuren hooghartig degraderen tot «psychoanalytisch georiënteerde therapie» als de patiënt slechts vier keer per week op de divan ligt. A fortiori wordt in sommige psychoanalytische kringen misprijzend neergekeken op therapieën die niet op de divan plaatsvinden en waar de frequentie slechts één, twee of drie zittingen per week is. Er worden volgens Waska te veel steriele en inhoudsloze discussies gevoerd over het belang van het aantal zittingen. Veel belangrijker dan een aantal keren per week en het precieze aantal minuten per sessie is de vraag of therapeut en patiënt psychoanalytisch aan het werk zijn. In onze tijd heeft de analyticus

volgens Waska trouwens geen keuze want er zijn slechts bij uitzondering analysanten te vinden die materieel en vooral psychologisch nog in staat zijn tot een klassieke analyse.

Waska geeft in dit boek een overvloed van klinische voorbeelden waarin er sprake was van analytisch contact ook al was het kader onorthodox. Waska spreekt over vaak extreem gestoorde patiënten: ernstige borderlineproblemen, acuut en/of chronisch psychotische patiënten, alcohol- en drugverslaafden. Deze patiënten komen voor één sessie per week, of zelfs één sessie om de veertien dagen of drie weken. De therapieduur is soms kort — door beperkte financieringsmogelijkheden of omdat het contact wordt verbroken. De therapeut (Waska) aarzelt niet om zijn moeilijke patiënten op te bellen als ze niet opdagen of boodschappen in te spreken op hun antwoordapparaat als hij ze niet kan bereiken. Zelfs als hij ze maar één keer in de twee weken ziet, laat hij de patiënt op de divan liggen, want steeds probeert Waska van elke zitting een psychoanalytische zitting te maken. Om analytisch contact te leggen met zijn zwaar gestoorde patiënten laat Waska zich haast exclusief inspireren door het kleiniaanse en postkleiniaanse denken. Zijn techniek is dan ook gekenmerkt door het maken van snelle en diepe overdrachtsinterpretaties, waarin concepten als 'projectieve identificatie', 'paranoïde-schizoïde posities', 'splitsing', 'manische afweer', 'almachtige controle' enzovoort een centrale rol spelen.

Hoewel het kleiniaanse model een haast evidente keuze is voor het werken met de zwaar gestoorde patiënt is het anderzijds merkwaardig dat de auteur zich zo ongenueanceerd laatdunkend uitlaat over het kader, dat juist in kleiniaanse kringen een ontzettend belang heeft. Men vindt, denk ik, geen analytici die meer overtuigd zijn van het belang van een strikt en doordacht kader en met name van een setting van vijf keer per

week dan de (Londense) kleiniaanse psychoanalytici. Ze lijken ook evident goede redenen hiervoor te hebben. Hun analyses zijn diepe, riskante operaties, die dus de nodige veiligheidsmaatregelen rechtvaardigen.

Nu is dit Londense kleiniaanse denken duidelijk *de* inhoudelijke inspiratiebron voor Waska. Maar merkwaardig genoeg aanvaardt hij alleen de psychodynamische theorieën. De veiligheidsmaatregelen die zij aanraden in de vorm van een strikt kader gooit Waska luchthartig overboord. Het heeft iets gespletens en de triomfantelijke uitspraken over het non-belang van het kader hebben zelfs iets manifoms. De gevalsbeschrijvingen zelf hebben trouwens ook een ietwat manisch karakter, zowel inhoudelijk als formeel. Over concrete gevallen horen is veelal boeiend, maar in Waska's boek is er van dit goede te veel. Veel van de klinische illustraties worden in een soms logorreïsch kleiniaans jargon geschetst. De auteur herhaalt zich veel en op een voor de lezer eerder vermoeiende dan verhelderende manier. En zelfs als de patiënt een tweeëntwintigjarige drugverslaafde, floride psychotische, terminaal ziek verklaarde jongen is, die na enkele weken therapie waarbij hij vaker niet dan wel verscheen — ondanks uiteraard vele telefonische aanmaningen tot meer therapietrouw — niet meer opdaagt wordt Waska niet somber. Integendeel. Hij vindt dat hij waardevol analytisch contact heeft kunnen leggen dank zij enkele loepzuivere kleiniaanse interpretaties. Als geen ander lijkt Waska ontvlamd door het vuur om te genezen.

Vanuit de praktijk kan ik alleen maar onderschrijven dat het om velerlei redenen dikwijls echt onmogelijk is patiënten te motiveren voor een klassieke psychoanalytische setting, of dat de realiteit dit zonder meer uitsluit. Dit besluit mag men natuurlijk nooit nemen zonder eerst de weerstand van analyticus en analysant te hebben onderzocht. Waska lijkt dat weinig te doen.

Hoewel hij soms de weerstand benoemt, houdt hij er geen rekening mee. Wanneer een klassiek kader niet haalbaar blijkt, is dat vaak in situaties waarin niettemin het psychoanalytisch werken toch een meerwaarde kan hebben. Waska heeft wat dat betreft gelijk. Dan is het belangrijk compromissen te sluiten waarin men afwijkt van de gouden standaard. Maar ik volg Waska niet in zijn stelling dat het kader sowieso toch geen belang heeft, dat alleen ›analytisch contact‹ telt en beslist of er al dan niet sprake is van ›psychoanalyse‹. Er is inderdaad niet noodzakelijk sprake van een psychoanalyse als men vijf keer per week op de divan ligt. Dat zal ook niemand beweren. Maar een klassieke setting en klassieke frequentie scheppen ongetwijfeld de beste kansen dat er psychoanalyse gebeurt, dat er ›analytisch contact‹ is. En dus blijft het een na te streven goed. Dit is een te lijvig boek om een beperkte en minstens betwistbare stelling te illustreren.

De donkere kanten van een dandy

Bespreking van

Claudia Frank, Ludger M. Hermanns & Helmut Hinz (red.) (2007). *Jahrbuch der Psychoanalyse*, 55. Stuttgart-Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog. ISSN 0075-2363, 187 pp., €52,-

ANNA BENTINCK VAN SCHOONHETEN

Gerhard Fichtner, emeritus hoogleraar geschiedenis van de psychiatrie en psychoanalyse, publiceert in ieder nummer van het *Jahrbuch der Psychoanalyse* een tot dan toe ongepubliceerde brief van Freud en bespreekt deze. Daarmee worden steeds weer enkele nieuwe feiten over het leven

van Freud toegevoegd aan wat reeds bekend was. In het laatste *Jahrbuch* (57) staat bijvoorbeeld een brief van Freud aan Jeanne Lampl-de Groot. Tussen Freud en Jeanne Lampl heeft een uitgebreide correspondentie bestaan. Hun briefwisseling ligt in de Library of Congress in Washington en kan ingezien worden. In het hier besproken *Jahrbuch* 55 gaat het om een brief van Freud aan Samuel Hammerschlag uit 1885. Samuel Hammerschlag was Freuds godsdienstleraar op het gymnasium. Toen Freud nog op school zat werd hij al thuis uitgenodigd bij de familie Hammerschlag (ouders en vier kinderen), voor wie hij altijd grote waardering heeft gehad. Een speciaal contact had Freud met Anna Hammerschlag (1861–1938), het tweede kind uit de rij. Toen hij voor het eerst bij de Hammerschlags kwam, was Anna nog een kind van elf of twaalf jaar. Zij was de enige vrouw buiten zijn familie die hij zijn leven lang getuoyeerd heeft. Freud schrijft de brief vanwege het huwelijk van Anna met Rudolf Lichtheim. Het huwelijk heeft kort geduurd, want Rudolf Lichtheim stierf acht maanden later aan tuberculose. Anna is onder een andere naam een beroemdheid in de psychoanalytische literatuur. Irma uit Freuds Irmadroom was samengesteld uit drie personen en Anna was er één van (brief van Freud aan Abraham van 9 januari 1908). Een ander interessant artikel in dit *Jahrbuch* is: *Die dunklen Seiten eines Dandys — Oskar A. H. Schmitz in der Analyse bei Karl Abraham*, door Wolfgang Martynkewicz. Oskar Schmitz (1871–1933) was aan het begin van de vorige eeuw een bekende Duitse schrijver, die later in de vergetelheid is geraakt. Hij heeft een reeks romans, essays en reisverhalen gepubliceerd en hield daarnaast dagboeken bij in de periode 1896–1918. Deze dagboeken zijn nu in drie delen uitgegeven. Het derde deel, *Die dunklen Seiten eines Dandys*, bestaat grotendeels uit dagboek aantekeningen van Schmitz' analyse bij Karl Abraham. Martynkewicz, docent literatuurwetenschap aan de universiteit